

**HAŠKE PREPORUKE O PRAVU
NACIONALNIH MANJINA NA
OBRAZOVANJE I
OBJAŠNJENJE**

listopad 1996

**HAŠKE PREPORUKE O PRAVU
NACIONALNIH MANJINA NA
OBRAZOVANJE I
OBJAŠNJENJE**

listopad 1996

ISBN 90-75989-01-6

Ovu brošuru je izdala Zaklada za međuetnicke odnose. Dozvoljeno je umnaganje i raspacavanje po želji. Preporučamo navesti izvornog izdavaca.

Foundation on Inter-Ethnic Relations

Prinsessegracht 22

2514 AP The Hague

Tel: +31 (0)70 363 6033

Fax: +31 (0)70 346 5213

E-mail: FIER@Euronet.nl

Prevodenja na hrvatski jezik obavio je Hrvatski pravni centar,
Hebrangova 21, 10000 Zagreb.

UVOD

U Helsinškim odlukama iz srpnja 1992., Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OESS) ustanovila je funkciju Visokog povjerenika za nacionalne manjine kao “instrument za sprecavanje sukoba u najranijoj mogucoj fazi”. Takav mandat nastao je uglavnom kao odgovor na situaciju u bivšoj Jugoslaviji za koju su mnogi strahovali da bi se mogla ponoviti i drugdje u Europi, pogotovo u zemljama koje su na prijelazu u demokraciju te tako ugroziti predanost miru i napretku zacrtanu u Pariškoj povelji za Novu Europu koju su usvojili šefovi drzava i vlada u studenom 1990.

Na dan 1.sijecnja 1993., godspodin Max van der Stoel preuzeo je duznost prvog Visokog povjerenika za nacionalne manjine OESS-a (VPNM). Na temelju svojeg znacajnog osobnog iskustva, kao prijašnji clan Parlamenta, i ministar vanjskih poslova Nizozemske, stalni predstavnik u Ujedinjenim narodima i dugogodišnji zagovornik ljudskih prava, gospodin van der Stoel usmjerio je svoju paznju na brojne sukobe između manjina i središnjih vlasti u Europi koji su, po njegovom mišljenju, u sebi nosili opasnost od eskalacije. Djelujući tiho, diplomatskim sredstvima, VPMN je počeo djelovati u slijedecim zemljama: Albaniji, Estoniji, Hrvatskoj, Kazakstanu, Kirgistanu, Latviji, Madarskoj, Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji, Rumunjskoj, Slovackoj i Ukrajini. Njegov se angazman prvenstveno odnosio na situacije koje su uključivale osobe koje pripadaju nacionalnim/etničkim skupinama koje predstavljaju brojcanu vecinu u jednoj drzavi no istovremeno brojcanu manjinu u drugoj, zbog čega su predmet interesa drzavnih vlasti obiju drzava i predstavljaju potencijalan izvor međudrzavnih napetosti, pa i sukoba. Zapravo, takve su nepetosti obiljezile velik dio europske povijesti.

Baveći se suštinom napetosti u koje su uključene nacionalne manjine, VPMN pristupa tim pitanjima kao neovisan, nepristran i kooperativan sudionik. Premda VPMN nije nadzorni mehanizam, on koristi međunarodne standarde, koje je svaka drzava prihvatila, kao nacelni

okvir za analizu i kao temelj za svoje preporuke. U tom svjetlu, vazno je sjetiti se obveza koje su prihvatile zemlje OEES-a, posebice onih iz Kopenhaškog dokumenta Konferencije o ljudskoj dimenziji iz 1990. koji u IV. dijelu iscrpno navodi obveze koje se odnose na nacionalne manjine. Vazno je također spomenuti da su zemlje članice OEES-a dužne poštivati obveze Ujedinjenih naroda koje se odnose na ljudska prava, uključujući i prava manjina, te da većinu država članica OEES-a obvezuju i standardi Vijeca Europe.

Nakon gotovo četiri godine intenzivnog djelovanja, VPNM je uspio utvrditi probleme i pitanja koja se opetovano pojavljuju i koja su postala predmetom njegove pažnje u mnogim državama u kojima djeluje. Obrazovanje manjine, pogotovo obrazovanje na jeziku manjine, pritom je najvažnije, jer kako je VPNM nedavno rekao, "jasno je da je obrazovanje neobično važan čimbenik očuvanja i produbljivanja identiteta osoba koje pripadaju nacionalnoj manjini". Imajući to na umu, VPNM je u jesen 1995. godine zamolio Zakladu za međuetnicke odnose da traži mišljenje male grupe međunarodno priznatih eksperata u svrhu dobivanja njihovih preporuka o odgovarajućoj i dosljednoj primjeni prava na obrazovanje na području zemalja OEES-a.

Zaklada za međuetnicke odnose - nevladina organizacija utemeljena 1993. godine radi provođenja posebnih aktivnosti za potporu VPNM - organizirala je seriju konzultacija sa ekspertima iz različitih relevantnih disciplina, uključujući dva sastanka u Hagu. Među ekspertima koji su konzultirani, bili su na jednoj strani pravnici, stručnjaci iz međunarodnog prava, a na drugoj lingvisti i pedagozi koji se bave problemima i potrebama manjina. Bili su to slijedeći stručnjaci: A.G. Boyd Robertson, viši predavac za gelski, Sveučilište u Strathclyde (Ujedinjeno Kraljevstvo); dr. Pieter van Dijk, član Državnog vijeca (Nizozemska); dr. Asbjørn Eide, direktor Norveškog instituta za ljudska prava (Norveška); profesor Rein Müllerson, predstojnik za međunarodno pravo, King's College (Ujedinjeno Kraljevstvo); prof. Allan Rosas, Sveučilište ? bo Akademi (Finska); dr. Tove Skutnabb-Kangas, izvanredni profesor, Odjel za jezike i kulturu,

Sveučilište Roskilde (Danska); profesor György Szépe, Odjel za jezične znanosti, Sveučilište Janus Pannonius (Mađarska); profesor Patrick Thornberry, Pravni fakultet, Sveučilište Keele (Ujedinjeno Kraljevstvo); gospodin Jenne van der Velde, viši savjetnik za nastavni plan i program, Nacionalni institut za plan i program (Nizozemska).

Buduci da postojeći standardi za prava manjina čine dio ljudskih prava, na konzultacijama se pošlo od pretpostavke da će države izvršavati sve ostale obveze iz domene ljudskih prava, a posebno slobodu od diskriminacije. Pretpostavka je također bila da je krajnji cilj svih ljudskih prava potpuni i slobodni razvitak svake osobe u uvjetima jednakosti. Prema tome, pošlo se od pretpostavke da bi civilno društvo trebalo biti otvoreno i dinamično, te da bi stoga trebalo uključivati sve osobe, pa tako i one koje pripadaju nacionalnim manjinama.

Proizašle preporuke o pravima nacionalnih manjina jednostavnim jezikom pokušavaju objasniti što sadržavaju prava nacionalne manjine na obrazovanje i kako se ona mogu primijeniti u situacijama u kojima sudjeluje VPNM. Osim toga, standardi su protumaceni na način koji omogućava njihovu dosljednu primjenu. Preporuke su podijeljene na osam podnaslova koji odgovaraju obrazovnim problemima koji se javljaju u praksi. Iscrpnije objašnjenje Preporuka nalazi se u Objašnjenju, s jasnim uputama o relevantnim međunarodnim standardima.

HAŠKE PREPORUKE O PRAVU NACIONALNIH MANJINA NA OBRAZOVANJE

Duh međunarodnih instrumenata

- 1) Pravo osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama na očuvanje svog identiteta može se u potpunosti ostvariti ako kroz obrazovni proces steknu pravo znanje svog materinjeg jezika. Istovremeno, osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama dužne su se integrirati u širu zajednicu stjecanjem dobrog znanja službenog jezika države u kojoj žive.
- 2) Primjenjujući međunarodne instrumente koji mogu biti od koristi osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama, države se trebaju dosljedno pridržavati temeljnih načela jednakosti i nediskriminacije.
- 3) Treba imati na umu da relevantne međunarodne dužnosti i obveze čine minimalne međunarodne standarde. Restriktivan način interpretiranja tih dužnosti i obveza bio bi suprotan njihovom duhu i namjeri.

Mjere i sredstva

- 4) Države trebaju aktivno pristupiti pitanjima prava manjina na obrazovanje. Tamo gdje je to potrebno, države trebaju usvojiti posebne mjere za aktivno ostvarivanje prava na obrazovanje na jeziku manjine koristeći maksimum raspoloživih sredstava pojedinačno i uz međunarodnu pomoć i suradnju, posebice ekonomsku i tehničku.

Decentralizacija i učestvovanje

- 5) Države trebaju stvarati uvjete kojima će se institucijama u kojima su zastupljeni pripadnici pojedinih nacionalnih

manjina, omogućiti da na smislen način učestvuju u razvoju i primjeni politike i programa koji se odnose na obrazovanje manjina.

- 6) Države trebaju regionalnim i lokalnim vlastima dati ovlasti u domeni obrazovanja manjina, i time također podsticati sudjelovanje manjina u formuliranju politike na regionalnoj i/ili lokalnoj razini.
- 7) Države trebaju usvajati mjere kojima bi poticale uključivanje roditelja i odabir obrazovnog sustava na lokalnoj razini, uključujući i područje obrazovanja na jeziku manjine.

Javne i privatne ustanove

- 8) U skladu s međunarodnim pravom, osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama, poput ostalih, imaju pravo osnivati vlastite privatne obrazovne ustanove i upravljati njima u skladu s unutrašnjim pravom. Te ustanove mogu uključivati škole u kojima se održava nastava na jeziku manjine.
- 9) S obzirom na pravo osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama da osnivaju vlastite obrazovne ustanove i upravljaju njima, države ne smiju kocići korištenje tog prava nametanjem opterećujućih zakonskih i administrativnih zahtjeva u pogledu propisivanja mjera za osnivanje i upravljanje tim ustanovama.
- 10) Privatne obrazovne ustanove na jeziku manjine imaju pravo tražiti vlastite izvore financiranja, bez sprecavanja ili diskriminacije, iz državnog proračuna, iz međunarodnih izvora i privatnog sektora.

Osnovno i srednje obrazovanje manjina

- 11) Prve godine obrazovanja su od najvećeg značaja za razvitak djeteta. Istrazivanja obrazovanja ukazuju na to da bi idealno sredstvo podučavanja na razini vrtica i predškolskoj razini morao biti materinji jezik djeteta. Gdje god je to moguće, države bi morale stvarati uvjete koji roditeljima pružaju tu mogućnost.
- 12) Istrazivanje također pokazuje da bi se u osnovnoj školi nastavni program idealno trebao podučavati na jeziku manjine. Jezik manjine bi morao biti podučavan kao redoviti predmet. Službeni jezik države morao bi se također podučavati kao redoviti predmet, a nastavnici bi po mogućnosti trebali biti dvojezične osobe koje dobro poznaju kulturno i jezično porijeklo djece. Pred kraj tog razdoblja, nekoliko praktičnih i neteoretskih predmeta trebalo bi se podučavati na službenom jeziku države. Gdje god je moguće, države bi morale stvarati uvjete koji roditeljima daju tu mogućnost.
- 13) U srednjoj školi, znatan dio nastavnog programa morao bi se podučavati na jeziku manjine. Jezik manjine trebao bi se podučavati kao redoviti predmet. Službeni jezik države također bi trebalo podučavati kao redoviti predmet, a nastavnici bi po mogućnosti trebali biti dvojezične osobe koje dobro poznaju kulturno i jezično porijeklo djece. Kroz cijelo to razdoblje, broj predmeta koji se podučavaju na službenom jeziku države trebalo bi postupno povećavati. Rezultati istraživanja ukazuju, da što je postupnije povećanje, to bolje za dijete.
- 14) Održavanje osnovnog i srednjeg obrazovanja na jeziku manjine u velikoj mjeri ovisi o raspoloživosti nastavnika koji su obrazovani u svim disciplinama na materinjem jeziku. Stoga, polazeci od obveze da osiguraju jednake mogućnosti obrazovanja na jeziku manjine, države bi morale osigurati

odgovarajuće ustanove za potrebnu izobrazbu nastavnika i olakšati dostupnost takve izobrazbe.

Obrazovanje manjine u stručnim školama

- 15) Stručno obrazovanje na jeziku manjine moralo bi biti dostupno za odgovarajuće predmete, kada osobe koje pripadaju određenoj nacionalnoj manjini izraze takvu želju, kada ukazu na potrebu za tim i kada njihovo brojčano stanje to opravdava.
- 16) Nastavni program u stručnim školama koje osiguravaju nastavu na materinjem jeziku morao bi biti sacinjen tako da učenici, po završetku tih programa, budu u stanju obavljati svoj posao i na jeziku manjine i na službenom jeziku države.

Visokoškolsko obrazovanje manjine

- 17) Osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama moralo bi biti dostupno visokoškolsko obrazovanje na vlastitom jeziku, kada ukazu na potrebu za tim i kada njihovo brojčano stanje to opravdava. Visokoškolsko obrazovanje na jeziku manjine može zakonski biti dostupno nacionalnim manjinama osiguravanjem potrebnih prostora u okviru postojećih obrazovnih struktura, pod uvjetom da one na odgovarajući način služe potrebama nacionalne manjine o kojoj se radi. Osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama mogu također iznalaziti načine i sredstva za osnivanje vlastitih visokoškolskih obrazovnih ustanova.
- 18) U slučajevima kada je nacionalna manjina u nedavnoj prošlosti osnivala i nadzirala vlastite visokoškolske ustanove, ta bi se činjenica morala uzimati u obzir pri određivanju budućih oblika koji bi osiguravali takve mogućnosti.

Sastavljanje nastavnog programa

- 19) S obzirom na važnost i vrijednost koju međunarodni instrumenti pridaju međukulturnom obrazovanju i osvjetljavanju povijesti, kulture i tradicije nacionalnih manjina, državne obrazovne vlasti bi morale osigurati da obvezni opći nastavni program uključuje podučavanje njihove povijesti, kulture i tradicije. Poticanje pripadnika većinskog naroda da uče jezike nacionalnih manjina koje žive u njihovoj državi doprinosi jačanju tolerancije i multikulturalnosti u toj državi.
- 20) Sadržaj nastavnog programa koji se odnosi na manjine treba izraditi uz aktivno sudjelovanje predstavničkih tijela manjina o kojima se radi.
- 21) Države bi morale olakšavati osnivanje centara za izradu i ocjenu programa obrazovanja na jeziku manjine. Ti bi centri morali biti povezani s postojećim ustanovama, pod uvjetom da one na odgovarajući način mogu olakšati ostvarivanje ciljeva zacrtanih u nastavnom programu.

OBJAŠNJENJE

HAŠKIH PREPORUKA O PRAVU NACIONALNIH MANJINA NA OBRAZOVANJE

Opci uvod

Opcia deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. predstavljala je novinu buduci da je bila prvi medunarodni instrument koji obrazovanje proglašava ljudskim pravom.

Clanak 26 Deklaracije govori o osnovnom obrazovanju kao obveznom. Potice drzave da tehnicko i strucno obrazovanje ucine opcenito dostupnim a visokoškolsko obrazovanje dostupnim na temelju uspjeha. On jasno utvrđuje da bi cilj obrazovanja morao biti potpuni razvitak ljudske osobnosti i veci stupanj poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. Clanak 26. nadalje kaze da obrazovanje mora promicati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo medu narodima, rasnim i vjerskim skupinama i doprinositi uspostavi mira. On takoder jasno govori o tome da roditelji imaju prvenstveno pravo odabrati vrstu obrazovanja koje ce imati njihova djeca. Odredbe clanka 26. se opetovano ponavljaju i imaju vecu snagu u kontekstu ugovornog prava i još detaljnije u clanku 13. **Medunarodne povelje o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima.**

Clanak 26. daje ton otvorenosti i ukljucivosti za naknadne medunarodne instrumente koji su se pojavili tijekom vremena, koji su potvrdili i dalje razradili opce pravo na obrazovanje, a i posebno s obzirom na obrazovanje manjina.

- **Clanak 27. Medunarodne povelje o gradanskim i politickim pravima.**
- **Clanak 30. Konvencije o pravima djeteta.**

Gore spomenuti clanci jamce pravo manjina da upotrebljavaju svoj jezik u zajednici s drugim clanovima svoje skupine. Dolje navedeni clanci daju jamstva koja se odnose na mogucnost nacionalnih manjina da uce svoj materinji jezik ili da budu poducavani na svojem materinjem jeziku.

- **Clanak 5. UNESCO-ve Konvencije protiv diskriminacije u obrazovanju.**
- **Stavak 34. Dokumenta sastanka u Kopenhagenu Konferencije o ljudskoj dimenziji KESS-a.**
- **Clanak 4. Deklaracije UN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etnickim, vjerskim i jezicnim manjinama.**
- **Clanak 14. Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina.**

Svi ovi dokumenti u razlicitoj mjeri proglašavaju pravo manjina da odrze vlastiti kolektivni identitet posredstvom svog materinjeg jezika. To se pravo prije svega ostvaruje kroz obrazovanje. Isti instrumenti, medutim, podvlace da pravo održavanja kolektivnog identiteta kroz jezik manjine mora biti u ravnotezi sa odgovornošću integriranja i sudjelovanja u široj drzavnoj zajednici. To ukljucivanje zahtijeva stjecanje dobrog znanja i o zajednici i o jeziku ili jezicima drzave. Promicanje tolerancije i pluralizma je isto tako vazan sastavni dio te dinamike.

Medunarodni instrumenti o ljudskim pravima koji se odnose na obrazovanje na jeziku manjine ostaju ponešto neodređeni i općeniti. Ne govore direktno o stupnjevima dostupnosti i ne utvrđuju koje razine obrazovanja na materinjem jeziku bi morale biti dostupne manjinama i na koje nacine. Pojmovi kao “odgovarajuće mogućnosti” za poducavanje na jeziku manjine ili za primanje poduka na tom jeziku, kao što stoji u clanku 14. **Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina** Vijeca Europe, morali bi biti razmatrani u svjetlu drugih elemenata. Oni ukljucuju potrebu za povoljnim uvjetima

koji olakšavaju održanje, uspostavljanje i razvitak jezika i kulture, kao što stoji u clanku 5. iste Konvencije ili pak zahtjev za poduzimanjem potrebnih mjera radi zaštite etnickog, kulturnog, jezicnog i vjerskog identiteta nacionalnih manjina, kao što je utvrđeno u stavku 33. **Dokumenta sastanka u Kopenhagenu Konferencije o ljudskoj dimenziji KESS-a.**

Bez obzira na razinu dostupnosti koju države mogu osigurati, ona ne bi smjela biti utvrđena na proizvoljan način. Od država se traži da poklone dužnu pažnju potrebama nacionalnih manjina koje određene zajednice trajno izražavaju i pokazuju.

Nacionalne manjine, sa svoje strane, morale bi nastojati da im zahtjevi budu razumni. Morale bi pokloniti dužnu pažnju legitimnim cimenicima kao što su vlastita brojčana zastupljenost, demografska gustoca u nekoj regiji (ili regijama), kao i spremnost da doprinose trajnosti tih usluga i ustanova tijekom vremena.

Duh medunarodnih instrumenata

Tijekom godina došlo je do razvoja u načinu na koji su prava manjina formulirana u medunarodnim standardima. Pasivne formulacije poput "...osobama koje pripadaju manjinama ne smiju se uskratiti prava...", kao što stoji u **Medunarodnoj povelji o gradanskim i politickim pravima** (1966), ustupile su mjesto pozitivnijem, aktivnijem pristupu poput onoga "...države će zaštititi etnicki, kulturni, jezicni i vjerski identitet nacionalnih manjina...", kao što je napisano u **Dokumentu sastanka u Kopenhagenu Konferencije o ljudskoj dimenziji KESS-a** (1990). Ovakva progresivna promjena pokazuje da restriktivno ili minimalističko tumačenje instrumenata nije u skladu s duhom u kojem su sroceni.

Pored toga, stupanj dostupnosti mora biti utvrđen u skladu s pratećim nacelima jednakosti i nediskriminacije, na način na koji su sroceni u clanku 1. **Povelje Ujedinjenih naroda** i clanku 2. **Opće deklaracije o ljudskim pravima**, te ponovljeni u većini medunarodnih instrumenata.

Treba posvetiti paznju i uvjetima, koji su specifični u svakoj pojedinoj državi.

Mjere i sredstva

Države članice OEES-a su poticane da pristupe problemu prava manjina na angazirani način, tj. u duhu članka 31. **Kopenhaškog dokumenta** koji ih ohrabruje na usvajanje posebnih mjera radi osiguravanja potpune jednakosti pripadnika nacionalnih manjina. U tom smislu, članak 33. **Kopenhaškog dokumenta** zahtijeva od država da štite etnički, kulturni, jezični i vjerski identitet nacionalnih manjina koje žive na njihovom teritoriju i da stvaraju uvjete za promicanje tog identiteta.

Ponekad su države članice OEES-a suočene s ozbiljnim fiskalnim ograničenjima koja bi na zakonit način mogla sprecavati njihovu sposobnost da provedu obrazovnu politiku i programe za dobrobit nacionalnih manjina. Iako se neka prava moraju odmah provesti, države bi morale nastojati progresivno postići potpuno ostvarenje obrazovnih prava na jeziku manjine u skladu s maksimumom raspoloživih sredstava, uključujući međunarodnu pomoć i suradnju u duhu članka 2. **Međunarodne povelje o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima.**

Decentralizacija i učešćivanje

Članak 15 **Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina**, stavak 30. **Dokumenta sastanka u Kopenhagenu Konferencije o ljudskoj dimenziji KEES-a** i članak 3. **Deklaracije UN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama**, podvlače potrebu da nacionalne manjine sudjeluju u postupku donošenja odluka, posebice u slučajevima kada se razmatrana pitanja izravno tiču njih samih.

Djelotvorno sudjelovanje u postupku donošenja odluka, pogotovo kada se tice nacionalnih manjina, bitna je komponenta demokratskog procesa.

Aktivno uključivanje roditelja na lokalnoj i regionalnoj razini, kao i djelotvorno sudjelovanje ustanova koje predstavljaju nacionalne manjine u obrazovnom postupku (uključujući postupak stvaranja nastavnog programa koji se tice manjina), morali bi poticati od strane države u duhu paragrafa 35. **Kopenhaškog dokumenta** koji naglašava važnost djelotvornog sudjelovanja pripadnika nacionalnih manjina u javnim poslovima, uključujući poslove koji se odnose na zaštitu i promicanje njihovog vlastitog identiteta.

Javne i privatne ustanove

Članak 27. **Medunarodne povelje o građanskim i političkim pravima** odnosi se na pravo manjina da upotrebljavaju svoj jezik u zajednici s drugim članovima svoje skupine. Članak 13. **Medunarodne povelje o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima** jamči pravo roditelja da za svoju djecu odabiru škole različite od onih koje su osnovale državne vlasti. On također jamči pravo pojedincima i tijelima da osnivaju i upravljaju alternativnim obrazovnim ustanovama, sve dok one udovoljavaju minimalnim obrazovnim standardima koje utvrđuje država. Članak 13. **Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina** odnosi se na pravo manjina da osnivaju i upravljaju vlastitim obrazovnim ustanovama, iako država nema nikakvu obvezu financirati te ustanove. Stavak 32 **Kopenhaškog dokumenta** ne obvezuje ni na koji način državu da financira te ustanove, ali izricito utvrđuje da te ustanove mogu “tražiti javnu pomoć države u skladu s nacionalnim zakonodavstvom”.

Pravo nacionalnih manjina da osnivaju i upravljaju vlastitim ustanovama, uključujući one obrazovne, čvrsto je utemeljeno u međunarodnom pravu i kao takvo treba biti priznato. Iako država ima pravo nadzirati taj postupak s upravnog stajališta i u skladu s vlastitim zakonodavstvom, ne smije sprecavati uživanje tog prava nametanjem

nerazumnih administrativnih zahtjeva koji mogu prakticki onemogućiti nacionalnim manjinama osnivanje vlastitih obrazovnih ustanova.

Iako ne postoji nikakva formalna obveza država da financiraju takve privatne institucije, njima ne bi smjelo biti onemogućeno tražiti sredstva iz svih domaćih i međunarodnih izvora.

Osnovno i srednje obrazovanje manjine

Međunarodni instrumenti koji se odnose na obrazovanje na jeziku manjine utvrđuju da manjine ne samo da imaju pravo očuvati vlastiti identitet posredstvom materinjeg jezika, već da imaju i pravo uključiti se i sudjelovati u široj nacionalnoj zajednici, učeci službeni jezik države.

S obzirom na gore iznijeto, ostvarivanje multi-jezičnosti kod nacionalnih manjina država članica OEES-a može se promatrati kao najdjelotvorniji način ostvarivanja ciljeva međunarodnih instrumenata koji se odnose na zaštitu nacionalnih manjina i na njihovu integraciju. Preporuke koje se odnose na osnovno i srednje školovanje smatraju se vodicem u razvitku politike obrazovanja na jeziku manjine i stvaranju odgovarajućih programa.

Ovaj pristup je predložen na temelju istraživanja obrazovanja i predstavlja realistično tumačenje relevantnih međunarodnih normi.

Učinkovitost ovog pristupa ovisi o nizu čimbenika. Kao prvo, to je opseg u kojem ovaj pristup jača slabiji materinji jezik manjine, koristeći ga kao sredstvo za podučavanje. Drugi čimbenik je opseg do kojeg su dvojezični nastavnici uključeni u cijeli obrazovni proces.

Dodatni čimbenik kojeg treba uzeti u obzir je opseg u kojem se i jezik manjine i službeni jezik države predaju kao predmeti tijekom 12 godina školovanja i konačno, opseg u kojem se oba jezika koriste kao sredstvo podučavanja na optimalan način u različitim fazama obrazovanja djeteta.

Ovaj pristup tezi stvaranju prostora za napredovanje slabijeg jezika. On je u značajnoj suprotnosti s drugim pristupima čiji je cilj podučavati manjinski jezik ili čak izvoditi minimalnu poduku na manjinskom jeziku samo radi olakšavanja ranog prijelaza na podučavanje isključivo na službenom jeziku države.

Pristupi koji zagovaraju “uranjanje”, kada se nastavni program podučava isključivo posredstvom službenog jezika države i kada su djeca pripadnika manjine sasvim integrirana u razrede s djecom pripadnika većine, nisu u skladu s međunarodnim standardima. Ovo se također odnosi na odvojene škole u kojima se cijeli nastavni program predaje isključivo posredstvom materinjeg jezika manjine, kroz cijeli obrazovni postupak, i u kojima se jezik većine uopće ne podučava ili se podučava minimalno.

Obrazovanje manjine u stručnim školama

Pravo osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama da uče svoj materinji jezik ili da dobivaju poduku na materinjem jeziku, kao što stoji u stavku 34. **Kopenhaškog dokumenta**, moralo bi uključivati pravo na stručnu poduku na materinjem jeziku u određenim predmetima. U duhu jednakosti i nediskriminacije, države OEES-a morale bi osigurati pristup takvoj poduci kada je želja za njom jasno iskazana i brojčano opravdana.

S druge strane, ovlast države da planira i nadzire svoju gospodarsku i obrazovnu politiku ne bi smjela biti umanjena. Sposobnost učenika koji završavaju stručne škole na jeziku manjine, da se profesionalno koriste i službenim jezikom države, treba biti prednost. Ona im omogućuje da rade i u regiji u kojoj je koncentrirana doticna nacionalna manjina i bilo gdje drugdje u državi. U vrijeme prijelaza na tržišno gospodarstvo koje pretpostavlja nesmetano kretanje roba, usluga i radne snage, takvo ograničenje bi moglo otežati državi otvaranje mogućnosti za zapošljavanje i cjeloviti gospodarski razvitak. Stručno obrazovanje na materinjem jeziku nacionalnih manjina stoga

treba osigurati da učenici o kojima se radi dobiju i odgovarajuću poduku na službenom jeziku ili službenim jezicima države.

Visokoškolsko obrazovanje manjine

Kao i u prethodnom slučaju, pravo učenja materinjeg jezika i dobivanja poduke na njemu, kao što stoji u stavku 34. **Kopenhaškog dokumenta**, moglo bi uključivati i pravo nacionalnih manjina na visokoškolsko obrazovanje na materinjem jeziku. U tom slučaju treba ponovo uzeti u obzir načela jednake dostupnosti i nediskriminacije, kao i potrebe zajednice i uobicaženu brojčanu opravdanost. U nedostatku državnog financiranja, sloboda manjina za osnivanje vlastitih visokoškolskih ustanova ne bi se smjela ograničavati.

Stavak 33. **Kopenhaškog dokumenta** naglašava važnost države ne samo pri zaštiti identiteta manjina već i njegovog promicanja. U tom smislu, države bi morale razmatrati mogućnost visokoškolskog obrazovanja na jeziku nacionalne manjine tamo gdje se za to ukazuje potreba i gdje to brojčana zastupljenost manjine opravdava. U tom kontekstu, visokoškolsko obrazovanje na materinjem jeziku ne bi se smjelo ograničiti na obuku nastavnika.

Utvrdivši sve ovo, financijska ograničenja s kojima se susreću posebice države koje prelaze na tržišno gospodarstvo, moraju se uzeti u obzir. Osiguravanje visokoškolskog obrazovanja na jeziku manjine nije isto što i osnivanje paralelnih infrastruktura. Štoviše, otvaranje paralelnih obrazovnih ustanova na sveučilišnoj razini moglo bi doprinijeti izolaciji manjine od većine. Članak 26. **Opće deklaracije o ljudskim pravima** naglašava da je cilj obrazovanja promicanje razumijevanja, tolerancije i prijateljstva među narodima, rasnim i vjerskim skupinama. U tom duhu, imajući u vidu integraciju, intelektualni i kulturni razvitak većinskih i manjinskih naroda ne bi se smio odvijati u izolaciji.

Sastavljanje nastavnog programa

Nakon Drugog svjetskog rata sve veći broj međunarodnih instrumenata stavlja sve veći naglasak na ciljeve obrazovanja. Prema tim instrumentima, od obrazovanja se traži ne samo da osigura strogo akademsku i tehničku obuku, već da ugradi i vrijednosti kao što su tolerancija, pluralizam, antirasizam i međunarodni i međuopćinski sklad. Ti zahtjevi očigledno postavljaju posebnu odgovornost prema državama koje imaju nacionalne manjine unutar svojih granica. U njima, problem suživota između pojedinih etničkih skupina i sklad od životne su važnosti i za njihovu unutarnju stabilnost. Takav suživot i sklad su također važni čimbenici za očuvanje regionalnog mira i sigurnosti.

Članak 4. Deklaracije UN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama zahtijeva od država da “potiču poznavanje povijesti, tradicija, jezika i kulture manjina koje postoje na njihovom teritoriju”. **Članak 12. Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina** traži od država da “njeguju poznavanje kulture, povijesti, jezika i vjere svojih nacionalnih manjina”.

Stavak 34. Dokumenta sastanka u Kopenhagenu Konferencije o ljudskoj dimenziji KESS-a poziva se na zahtjev da u školskim programima države “vode računa i o povijesti i kulturi nacionalnih manjina”.

Ovi zahtjevi stvaraju obvezu državama da u školskom programu ostave prostor za podučavanje povijesti i tradicija različitih nacionalnih manjina koje žive unutar njihovih granica. Državne vlasti to mogu činiti jednostrano, bez uvažavanja potrebe za sudjelovanjem nacionalnih manjina o kojima se radi. Ipak, ovakav pristup se ne preporuča i mogao bi biti štetan.

Članak 15. Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina, stavak 30. Dokumenta sastanka u Kopenhagenu Konferencije o

ljudskoj dimenziji KEES-a i članak 3. **Deklaracije UN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama** naglašavaju potrebu da nacionalne manjine sudjeluju u postupku donošenja odluka, posebice u slučajevima kada se problemi izravno tice njih samih.

Osnivanje centara za stvaranje obrazovnih programa na jeziku manjine omogućilo bi stoga ovaj dvostruki postupak i osiguralo bi njihovu kvalitetu i stručnost.

Završne napomene

Pravo na obrazovanje manjina je osjetljivo pitanje u nekoliko država članica OEES-a. Istovremeno, obrazovni proces ima potencijal koji može učinkovito olakšati i ojačati međusobno poštivanje i razumijevanje između različitih zajednica unutar tih država članica.

S obzirom na osjetljivu prirodu ovog problema u sadašnjem trenutku, i s obzirom na dosta neodređenu i općenitu prirodu standarda sadržanih u različitim međunarodnim instrumentima koji se bave ljudskim pravima, stvaranje niza preporuka može doprinijeti boljem razumijevanju i pristupanju problemima prava na obrazovanje manjina. Haške preporuke nemaju namjeru biti sveobuhvatne. Njihova je svrha pružiti općeniti okvir koji državama može pomoći u procesu razvijanja politike koja se tice obrazovanja manjine.

